
Zijn rijk duurde tweeënveertig maanden In die tijd beierde Beëlzebub op zeven klokken.

Inleiding

Giles van der Hecken was een geleerd man. Hij was bovendien prior van het Augustijner klooster Zevenborren, even ten zuiden van Brussel in de huidige plaats St. Genesius-Rode. Omstreeks 1530 maakt hij 32 zinnebeeldige tekeningen vergezeld van in het Latijn gestelde opmerkingen. Hij baseert zich daarbij op de Latijnse bijbel, bekend onder de naam Vulgata. De prenten hebben een afmeting van circa 410 x 280 mm. Dat is ongeveer eenderde groter dan een A4.

Omdat deze prenten erg ingewikkeld zijn en buitengewoon veel informatie bevatten, wordt ook wel gesproken over de Labyrinthi van Giles, een naam die de auteur er zelf niet aan heeft gegeven. Eén

van de prenten laat zeven klokken zien waarop blijkens het bijschrift door Beëlzebub gebeierd wordt. Daarom is die prent het onderwerp van dit artikel. Tezamen met de andere tekeningen wordt hij bewaard in de befaamde Bodleian Library te Oxford onder het kenmerk: Ms. Douce 373.

Het is niet duidelijk wat Giles van der Hecken met deze prenten beoogde. Hijzelf heeft daar geen mededeling over achtergelaten. Later ontstond het idee dat Giles de prenten als een visuele ondersteuning voor het onderricht der novicen had gemaakt. Onwaarschijnlijk is dat geenszins, want mét die prenten worden talloze figuren uit het verleden, in het bijzonder uit de bijbel, in hun juiste context geplaatst.

Het regende zwavel en vuur

Direct onder de bovenrand zien wij een felle regen en wel een regen van zwavel en vuur zoals het bijschrift dit met sulphur en ignus ook zegt. Het is ontleend aan het verhaal over de vernietiging van Sodom en Gomorra waarover in Genesis 19:24 geschreven staat: "Toen liet de Here zwavel en vuur op Sodom en Gomorra regenen, van de Here, uit de hemel." Diezelfde gebeurtenis wordt ook bij Lucas 17:20-37 genoemd wanneer Jezus de farizeeërs antwoord geeft op de vraag op welk moment het Koninkrijk Gods komen zal. De strekking van zijn verhaal is dat vóór "de dag van de Zoon des mensen" er veel lijden zal zijn, maar dat niemand, zoals de vrouw van Lot om een andere reden deed, moet omkijken teneinde het verleden te behouden. En daarmee zijn zwavel en vuur met de eindtijd verbonden. Dat blijkt bovendien nog eens uit de Openbaring van Johannes. In hoofdstuk 20:10 lezen wij immers dat de satan geworpen wordt "in de poel van vuur en zwavel, waar ook het beest en de valse profeet zijn". Het is de afsluiting van een periode van 42 maanden waarin de Antichrist nog één maal mocht regeren alvorens definitief verslagen te worden (Openbaring 13:5). Het is het belangrijkste motief op deze prent.

Lucifer die zich aan God gelijk wilde stellen

In het bovenste deel van de prent zien wij in het midden Lucifer met ter linkerzijde de gevleugelde Simon Magus, of wel Simon de Tovenaar, en ter rechterzijde een man met een duiveltje op zijn schouder, die blijkens het bijschrift de Antichrist is.

Het is intussen overbekend, Lucifer is de gevallen aartsengel en aanvoerder van de overige uit de hemel verbannen engelen. In de christelijke traditie was hij een aartsengel die door zijn zondig streven aan God gelijk te willen zijn, uit de hemel werd verdreven. Sindsdien tracht hij de mens tot eenzelfde hovaardij te brengen door ons, de mens, te laten denken dat wij God zelf zijn!

De naam Lucifer vinden wij terug in de bijbel als Jesaja in hoofdstuk 14 van zijn boek een spotlied aanheft op Nabonidus (556-539 v.Chr.), de laatste koning van Babylon. Zo lezen wij in vers 12: "Hoe zijt gij uit de hemel neergevallen, gij Morgenster, zoon des dageraads; hoe zijt gij ter aarde geveld, overweldiger der volken!" De koning werd hierin, conform de traditie, als een ster gezien, een morgenster nog wel waarvan Lucifer het Latijnse equivalent in de Vulgata is.

Maar waarom werd aan die uit de hemel gevallen aartsengel de naam Lucifer toegekend? In feite wordt het antwoord in de prent zelf gegeven. Want boven

Lucifer met naast hem Simon de Tovenaar en de Antichrist.

Lucifer staan de verzen Jesaja 14:13-14 geciteerd die in het Nederlands luiden: "boven de sterren Gods mijn troon oprichten" en "Ik wil opstijgen boven de hoogten der wolken, mij aan de Allerhoogsten gelijkstellen." Het zijn bij uitstek woorden die de hoogmoed van de gevallen aartsengel weergeven, die de Morgenster, die Lucifer werd.

Simon de Tovenaar die uit de wolken viel

Simon Magus of wel Simon de Tovenaar, staat links naast Lucifer. Hij komt voor in de Handelingen 8:4-25. Aldaar lezen wij hoe hij te Samaria allerlei toverkunsten uithaalde. Maar die zonken in het niet bij wat Filippus, de apostel, even later in die stad liet zien. Velen bekeerden zich, zo ook Simon. Kort daarna werden de apostelen Petrus en Johannes naar Samaria gezonden teneinde door handoplegging de pas gedoopten aan de H. Geest. deelachtig te maken Maar ook Simon wilde die gave bezitten en vroeg daarom aan Petrus ook hem die kracht te geven. Hij wilde er zelfs voor betalen. Een scherpe terechtwijzing was het antwoord.

Toch wordt deze gebeurtenis niet op de prent van Giles uitgebeeld. Men zal immers opmerken dat Simon vleugels heeft en daarbij nogal angstig kijkt. Hij had daar ook alle reden voor, althans volgens de apocriefe "Handelingen van Petrus". Daarin wordt verhaald hoe Simon en Petrus beiden te Rome waren. Bij die gelegenheid wilde Simon keizer Nero tonen hoe belangrijk hij wel was en hoe dicht hij bij God stond. Want, zo zei hij, hij kon tot ver omhoog, tot in de wolken vliegen, ja zelfs nog verder, tot in de hemel. En zo geschiedde, want dankzij zijn toverkunsten steeg hij hoog op naar de hemel. Petrus die daarbij aanwezig was, bad echter met alle kracht van zijn geloof dat hij uit de hemel zou vallen. En aldus geschiedde. Giles, onze tekenaar, heeft het ver-
eeuwigd. Onnodig natuurlijk te zeggen dat Simon die val niet overleefde.

De Antichrist

De antichrist staat rechts van Lucifer. Wie is hij? In het algemeen is hij de ultieme verpersoonlijking van het kwaad, meer in het bijzonder van degene die zich boven God wil stellen. In het Boek van de Openbaring komt die naam niet voor, doch men neemt aan dat het beest daaruit de antichrist is. In Openbaring 13:1-10 lezen wij namelijk: "En ik zag uit de zee een beest opkomen met tien horens en zeven koppen [...] en op zijn koppen namen van godslastering." En even verder: "En hem werd een

mond gegeven, die grote woorden en godslasteringen spreekt; en hem werd macht gegeven dit tweeëntwintig maanden lang te doen." Dankzij die macht zou iedereen hem aanbidden. Dat beest met zeven koppen is de antichrist die nog eenmaal zijn verderfelijke heerschappij mocht uitoefenen. Maar zijn lot zal verschrikkelijk zijn, want hij wordt geworpen "in de poel van vuur en zwavel". En met hem zijn kompaan, de valse profeet. Vervolgens zal Jezus Christus terugkeren op aarde en zijn Duizendjarig Rijk stichten. En er zal vrede zijn.

Door de eeuwen heen heeft men zich overigens afgevraagd of de antichrist ook een aanwijsbaar persoon is, dat met het beest daadwerkelijk iemand bedoeld is. Volgens sommigen die zich op het gladde pad der numerologie begeven, is dat inderdaad het geval. Volgens hen is Nero het beest. Gezien zijn daden komt hij daar zeker voor in aanmerking. Immers, door de christenen te beschuldigen van de grote brand van Rome in het jaar 64 werden meedogenloze vervolgingen ingezet. Heeft Johannes deze verschrikking versluierd willen vertellen? Maar natuurlijk werd hiermee de weg geopend voor allerlei andere gruwelijke figuren uit de geschiedenis, zoals Napoleon, Stalin en Hitler, maar ook, hoe kan het anders, zij het weliswaar uit een bepaalde hoek, George Bush. En ook zij die een ander geloof aanhingen, konden dat lot ondergaan, zoals Zaratoestra, Mohammed en Luther. Een eindeloze rij waar wij nog op zullen terugkomen.

Leviathan, het zeemonster dat zich in een slang met vrouwenlijf verborg

De satan als slang wordt op het einde der middeleeuwen ook met een volledig vrouwelijk bovenlichaam uitgebeeld. Het is bepaald geen ode aan de vrouw! Minder gebruikelijk is dat die bijna tot mens getransformeerde slang als de Leviathan werd beschouwd, een zeemonster, symbool van woestenij en antigoddelijke krachten. Geen wonder dat wij bij Jesaja 27:1 lezen: "Te dien dage zal de Here met zijn fel, groot en sterk zwaard bezoeking brengen over Leviathan, de snelle slang, over de Leviathan, de kronkelende slang, en Hij zal het monster in de zee doden." Of in Psalm 74:14: "Gij zijt het die de koppen van de Leviathan hebt vermorzeld, hem aan het woestijngedierte tot spijsje gegeven." Ook in Job 40:20-28 en 41:1-25 komt hij voor, zij het als een onoverwinnelijke krokodil die iedereen angst aanjaagt. Genoemde verzen geven dan ook een lange opsomming van zijn onoverwinnelijk lijkende kracht.

Het zeemonster Leviathan als de slang met het lichaam van een vrouw.

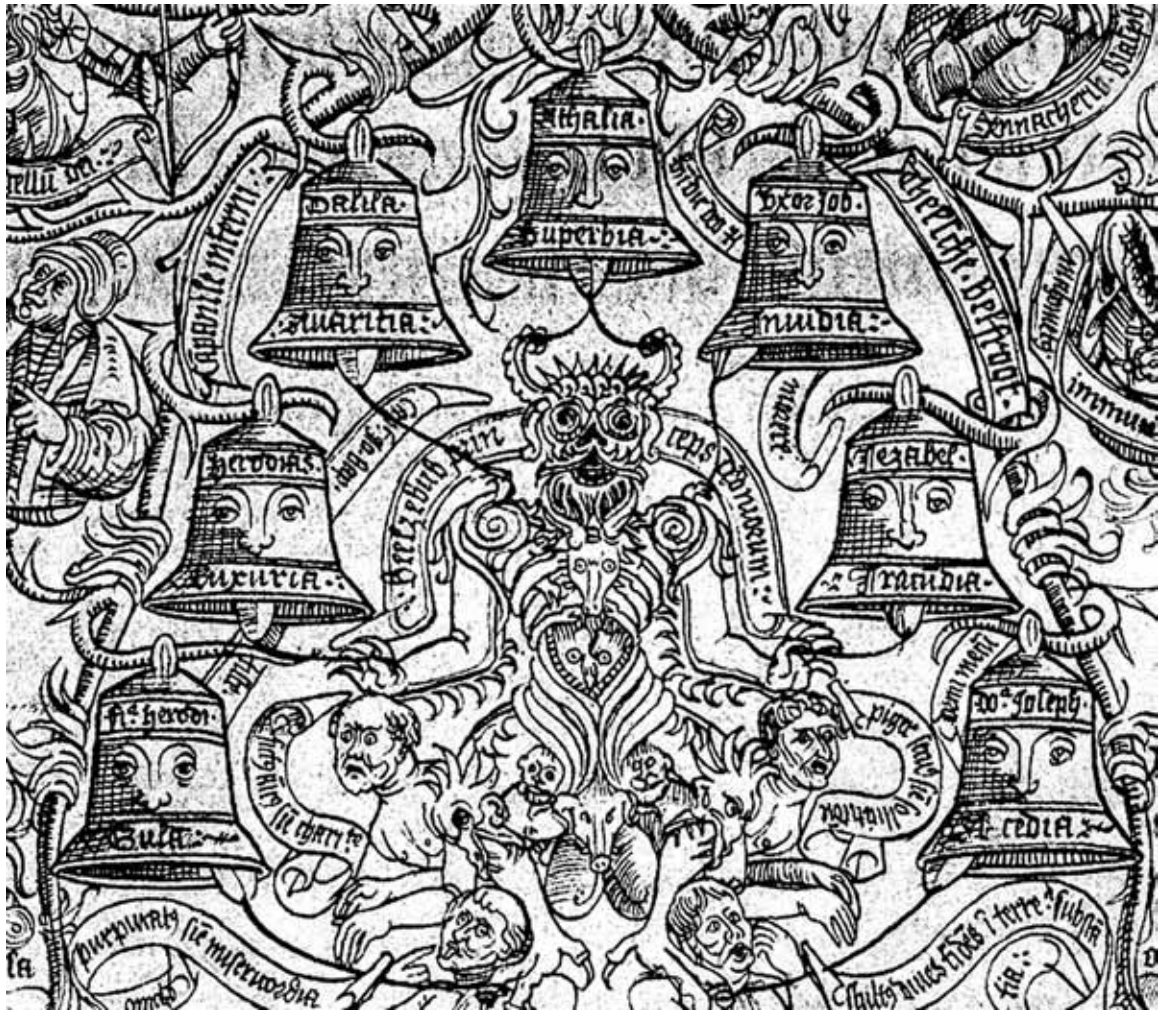
Een opengeslagen boek dat de zonden onthult

In het centrum van de plaat is een opengeslagen boek getekend met daarin de tekst "edere et fornicari". Het is ontleend aan Openbaring 2:14 en luidt in vertaling "dat zij afgodenoffers zouden eten en hoereren." Dat verdient enige toelichting. In de verzen 12-17 wordt de christelijke gemeente te Pérgamum geprezen omdat zij vasthielden aan de rechte leer, zelfs ten tijde van vervolgingen. Maar enkelen in die stad bleven niettemin hardnekkig geloven in "de leer van Biliam die Balak leerde de kinderen Israëls een strik te spannen, dat zij afgodenoffers zouden eten en hoereren." Biliam was een waarzegger die in opdracht van Balak, koning van het nabuurvolk de Moabiteten, de kinderen Israëls moest vervloeken doch hen tenslotte zou zegenen. Anderzijds echter zouden op zijn instigatie de Moabitische vrouwen de Israëlieten verleiden om deel te nemen aan heidense offermaaltijden en met hen ontucht te plegen. Een grotere zonde leek niet denkbaar.

Beëlzebub beiert op zondige klokken

Rondom Beëlzebub hangen zeven klokken die door hem bespeeld worden. Het is een wonderlijk gegeven. In het origineel ziet men dat de koorden waarmee hij aan de klepels trekt, rood zijn getekend. En hij speelt dan niet alleen met handen en voeten, doch ook met zijn beide hoorns en zelfs met twee hoornachtige uitsteeksels op zijn schouders. Op en top een beierman dus die niet schuwt de meest merkwaardige capriolen te maken om zijn klokken te kunnen bespelen. De klokken hangen blijkens de teksten op de linker en rechter poot van de klokkenstoel in de "Campanile inferni", dat is het "Helsche Belfroot", de helleklokkenstoel derhalve.

Maar het zijn merkwaardige klokken die Beëlzebub bespeelt. Ze blijken niet alleen de zeven hoofdzonden als inscriptie te dragen, doch bovendien de naam van een vrouw die de desbetreffende hoofdzonde moet personificeren. Gaan we van links naar rechts door de klokkenstoel dan zien wij het volgende.

Beëlzebub bespeelt de zeven klokken der zeven hoofdzonden.

Onmatigheid (gula)	Salomé	Salomé is de dochter van Herodias. Herodias was de vrouw van Filippus en daarmee een schoonzus van Herodes Antipas (ca.40 v.Chr.) Salomé danste voor Herodes. Dat beviel hem zeer, reden waarom hij haar een wens liet doen. Op instigatie van haar moeder Herodias vroeg zij het hoofd van Johannes de Doper. Herodes kon dat niet weigeren. Opgemerkt moet worden dat de naam Salomé niet in de bijbel voorkomt. Daar is slechts sprake van "de dochter van Herodias". (Marcus 6:14-29)
Wellust (luxuria)	Herodias	Herodias was de vrouw van Filippus, de broer van Herodes Antipas (ca.40 v.Chr.). Herodias nam Herodias tot vrouw hetgeen Johannes de Doper scherp veroordeelde. Herodias wenste de dood van Johannes de Doper doch Herodes weigerde dat. Zie verder Salomé. (Marcus 6:14-29)
Hebzucht (avaritia)	Dalila	Dalila was de Filistijnse vrouw van Simson. Zij wilde hem het geheim van zijn grote kracht ontfutselen opdat haar landgenoten hem konden overheersen. Na aanvankelijk door Simson om de tuin te zijn geleid, vertrouwde hij haar tenslotte het geheim van zijn kracht toe. Dat werd hem noodlottig. (Richteren 16:4-22)
Hoogmoed (superbia)	Athalia	Dochter van Izebel. Na de dood van haar zoon koning Ahazia, besteeg zij de troon door al haar familieleden uit te moorden met uitzondering van haar zoon Joas die verborgen werd gehouden. Maar na zeven jaar werd zij afgezet en gedood. Joas werd toen koning. (2 Koningen 11:1-20)
Gramschap (invidia)	Uxor Job	Toen Job zwaar beproefd werd door de Heer, sprak zijn vrouw (uxor) tot hem: "Volhardt gij nog in uw vroomheid? Zeg God vaarwel en sterf!" Maar hij noemde haar een zottin, want niet alleen het goede komt van de Heer, doch ook het kwade. (Job 2:9-10)

Woede (iracundia)	Izebel	Izebel (Jezabel) probeerde als vrouw van Achab, de koning Israël, de verering van Baäl in Israël te bevorderen. Zij dulde geen tegenspraak en vermoordde profeten die tegen die verering waren. Zij overleefde haar man en moest vervolgens meemaken dat haar zoon Joram werd vermoord. Maar ook zij ontkwam niet aan haar lot. Ze werd gedood toen ze uit het raam was geworpen. (1 Kon. 17–21; 2 Kon. 9:30–37)
Traagheid (acedia)	Domina Joseph	De vrouw (domina) van de Egyptische hoveling Potifar wilde Jozef verleiden. Deze had het beheer over diens huis en al zijn goederen.. Herhaaldelijk vroeg zij hem "bij haar te gaan liggen". Doch hij weigerde, ja moest zelfs een keer vluchten toen zij hem naar zich toetrok. Hij vluchtte met achterlating van zijn kleed dat de vrouw vervolgens als zogenaamd bewijs toonde van Jozefs poging "zijn spel met mij [de vrouw] te bedrijven". Jozef belandde vervolgens in de gevangenis. (Genesis 39:1-23)

Blijft de vraag waarom de tekenaar alleen maar vrouwen met de zeven hoofdzonden verbond. Het antwoord kan duidelijk zijn. Het paste geheel in de tijd waarin Giles leefde. Nog altijd huldigde men de opvatting dat een vrouw minder was omdat door haar schuld de zonde in de wereld was gekomen. De rol van Adam werd daarbij als niet relevant beschouwd. Ook daarom moest de vrouw zich onderdanig tonen. Die houding kon bogen op een lange traditie. Zo schreef niemand minder dat Paulus in zijn eerste pastorale brief aan Timótheüs (2:11-15): "Een vrouw moet zich rustig, in alle onderdanigheid, laten onderrichten, maar ik [Paulus] sta niet toe, dat een vrouw onderricht geeft of gezag over de man heeft; zij moet zich rustig houden. Want eerst is Adam geformeerd, en daarna Eva. En Adam heeft zich niet laten verleiden, maar de vrouw is door de verleiding in overtreding gevallen, doch zij zal behouden worden, kinderen ter wereld brengende, indien zij blijft in het geloof, liefde en heiliging, met ingetogenheid."

En wat zei de gezaghebbende kerkleermeester Ambrosius in de vierde eeuw? "Hoe kan iemand beweren dat een vrouw gelijkenis met God vertoont als ze duidelijk onderworpen is aan de man en geen enkel gezag bezit? Want ze kan niet als leraar optreden, noch als getuige in rechtszaken, ze heeft ook geen burgerrechten en kan evenmin rechter zijn; ze kan dan zeker geen gezag uitoefenen."

Maar het kon nog erger. Het bekende en vooral ook beruchte traktaat de "Malleus Maleficarum", de Heksenhamer uit 1487, geschreven door Heinrich Institoris spreekt duidelijke taal. Het geschrift bevat instructies voor de heksenvervolgingen die nota bene door Paus Innocentius VIII waren goedgekeurd. Had hij de Heksenhamer ooit gelezen? Want wat daarin staat, tart iedere beschrijving. "Wat is de vrouw anders dan een vijand van de vriendschap, een onvermijdelijke straf, een noodzakelijk kwaad, een

regelrechte verzoeking, een bekoorlijke ramp, een huiselijke gevaar, een verrukkelijk nadeel, een kwaad van de natuur, met fraaie kleuren beschilderd." En ook "Let wel, er is bij de vorming van de eerste vrouw iets verkeerd gegaan, want ze werd gevormd uit een gebogen rib dat wil zeggen een van de borstkas, die als het ware in een omgekeerde richting naar de man toe gebogen is. En daar ze door deze tekortkoming een onvolkomen dier is, misleidt ze altijd." Vanuit die opvatting was de stap naar de vermeende heks slechts klein, een wezen dat van God afvallig zou zijn en die de verering van de duivel centraal stelde. En de toenmalige demonologen wisten heel zeker dat vrouwen bij uitstek ontvankelijk waren voor die duivelse verleidingen.

In het licht van dit alles moge het niet verbazen dat Giles voor de zeven hoofdzonden uitsluitend vrouwen koos. Neen, Giles was waarlijk een kind van zijn tijd!

Talrijke antichristen bevolken de prent

Verspreid over de gehele prent vindt men een veertigtal individuele figuren. Zij hebben gemeenschappelijk dat het slechte mensen zijn, althans in de ogen van de zestiende eeuw. Want bestaat er enerzijds geen twijfel over dat iemand als Kain als moordenaar tot die categorie van slechten behoort, anderzijds begint men al te twijfelen wanneer wij lezen dat koning Belsazar van Babylon daar ook toe gerekend wordt. Immers, zijn zogenaamde wandaad beperkte zich tot het in de ogen der Israëlieten ontwijden van de uit de tempel gestolen heilige vaten door daar tijdens een drinkgelag wijn uit te schenken. Maar om ook Mohammed en Luther als slechte mensen te beschouwen, dat gaat althans in onze ogen bepaald te ver. Maar alles wat niet christelijk was, werd door de zestiende eeuw en zelfs lang daarna als fundamenteel verwerpelijk beschouwd.

Ongetwijfeld had dit te maken met het feit dat die andere culturen slecht gekend waren, met alle gevolgen van dien. Zo was bijvoorbeeld de eerste kruistocht (1096-1099) gebaseerd op een geheel vertekend beeld van wat er werkelijk in Jeruzalem onder de Islamitische heersers gebeurde. En nog verder in de geschiedenis, in de zestiende eeuw, is het Erasmus die de Turken als een straf van God beschouwde en met name voor de zondige christenheid. Hij meende daarom dat de christelijke wereld tot inkeer en berouw moest komen. Voor Erasmus was de in zijn ogen legitieme strijd tegen de Turken dan ook een strijd tegen de zonde. En zo zijn er talloze voorbeelden te noemen die alle met elkaar gemeen hebben dat de partijen wel óver elkaar spraken maar niet mét elkaar.

Maar waarom al die slechte mensen zo expliciet op deze prent? Het heeft er alle schijn van dat het hier om de antichrist gaat. Weliswaar zien wij hem onder die naam naast Lucifer staan, maar bekend is dat door de geschiedenis heen talloze figuren als antichrist werden aangemerkt, tot in bepaalde kringen zelfs George Bush.

Door de geschiedenis heen zouden steeds opnieuw antichristen opstaan totdat op het einde der tijden, in de eindtijd, de laatste zijn strijd met God zou aangaan om tenslotte verslagen te worden. Wie die antichrist is, is niet bekend, zo stellen degenen die in hem geloven.

Het bleek overigens niet mogelijk om alle figuren op de prent te identificeren. Enerzijds komt dit omdat de namen soms moeilijk te lezen zijn, mede door veelvuldig gebruikt van afkortingen, en anderzijds omdat meerdere van hen in de literatuur niet zijn terug te vinden. Vandaar onderstaande keuze die hopelijk als representatief voor alle tezamen beschouwd mag worden.

Käin, de broedermoorenaar.

Herodes, de kindermoorenaar.

Malchus wiens oor door Petrus werd afgeslagen.

Attila, de gesel Gods.

Kain	Zoon van Adam en Eva. Hij doodde uit jaloezie zijn broer Abel. Hij toonde echter berouw. (Genesis 4:1-26)
Cham	Cham was de jongste zoon van Noach en vader van Kanaän. Hij werd vervloekt, omdat hij voor zijn dronken vader die naakt was, niet de nodige eerbied had getoond hetgeen zijn beide broers Sem en Jafet wél hadden gedaan. Toen Noach uit zijn roes ontwaakte, zei hij tegen Cham: "Vervloekt zij Kanaän, een knecht der knechten zij hij voor z'n broeders." (Genesis 9:18-20)
Saul	Saul is de eerste koning van Israël (circa 1040-1010 v.C.). Hij had onder meer de leiding in de oorlog tegen de Filistijnen. Hij zou door boze geesten bezocht zijn en raadpleegde een waarzegster alvorens de strijd aan te gaan. (1 Samuel 31)
Abia	Abia was koning van Judea (910-908) en voerde oorlog tegen koning Jerobeam van Israël. Niet minder dan 500.000 soldaten van Israël zouden zijn omgekomen (1 Koningen 15:1-8 en 2 Kronieken 13:1-14:1). Niets voor niets gaf Giles aan Abia de toevoeging "moordenaar".
Balaam	Balaam (ook Bileam) zou de macht hebben anderen te zegenen of te vervloeken. Om die reden werd hij door Balak, koning van Moab, in dienst genomen teneinde Israël in het verderf te storten. Maar op weg naar Israël werd hij tegengehouden door een engel des Heren. Aldus werd hij gedwongen Israël te zegenen en niet te vervloeken. (Numeri 22:22-35) Nochtans adviseerde hij Balak de Israëlieten tot afgoderij te verleiden door huwelijken met vrouwen uit Moab en Ammon. Aldus werd hij het prototype van een dwaalleraar.
Jeroboam	Koning Jeroboam, de zoon van Joas, regeerde van 781 tot 753. Zijn regering was voorspoedig en zijn rijk was groot. Tijdens zijn regering predikten de profeten Amos en Hosea tegen onder meer de toenemende verering van de Kanaänitische vruchtbaarheidsgoden. "Hij deed wat kwaad is in de ogen des Heren, hij week niet af van al de zonden die Jeroboam, de zoon van Nebat, Israël had doen bedrijven." (2 Koningen 14:23-29).
Senherib	De Assyrische koning Senherib (ca.700 v.Chr.) veroverde de steden van Juda ten tijde van de Israëlietische koning Jehizkia. Deze wilde die verovering afkopen, maar Jaweh doodde van de Assyriërs "alle krijgshelden, vorsten en oversten in de legerplaats van Senherib, reden waarom hij naar Ninive terugkeerde. (2 Kronieken 32:1-23)
Zoroaster	Zoroaster, de Griekse naam voor de profeet Zarathoestra, leefde omstreeks 600 v.Chr. in het noordoosten van Iran. Hij streefde naar een sociaal-religieuze hervorming. Hij streed voor het recht van de armen en voor een goede verzorging van het vee. In zijn prediking geeft hij een beeld van de worsteling van het rijk van de waarheid en dat van de leugen, maar dat zal eindigen met de triomf van de god Ahoera Mazda.
Holofernes	Holofernes, een legeroverste van de Babylonische koning Nebukadnezar (ca.580 v.Chr.), belegerde de Israëlietische stad Betulia en naar het zich liet aanzien met succes. De weduwe Judit uit Betulia probeerde dit te voorkomen door naar het vijandelijke legerkamp te gaan en Holofernes te verleiden. Toen deze daarop inging, nam ze haar kans waar en sloeg ze hem het hoofd af. De gedemoraliseerde vijand werd vervolgens verslagen. Het verhaal komt uitsluitend in de katholieke bijbel voor en wel als het boek Judit.
Belsazar	Belsazar of Balthazar (ca.550 v.Chr.), zoon van Nebukadnezar, was de laatste koning van Babylon. Op zeker moment gaf hij een groot feest waarbij hij beval om de heilige vaten die zijn vader uit Jeruzalem had geroofd, voor de wijn te gebruiken. Tijdens het drinkgelag verschenen er geheimzinnige tekens op de muur. Niemand kon die lezen behalve Daniël. Hij las "mene, mene, tekel ufarsin". Die boodschap hield in dat Belsazars koninkrijk door de Meden en Perzen overwonnen zou worden. En aldus geschiedde. (Daniël 5:1-30)
Eglon	Omdat de Israëlieten niet het juiste pad bewandelden, "maakte de Here Eglon, de koning van Moab, sterk tegen Israël." Achtien jaar voerde Eglon de heerschappij totdat hij tijdens het afdragen van de jaarlijkse schatting door Ehud door diens zwaard om het leven werd gebracht. (Richteren 3:20)
Nabal	Toen de knechten van de zeer rijke Nabal de kudden schapen en geiten hoedden in de woestijn waarin David woonde, was het vanzelfsprekend dat David hen bescherming bood. Maar evenzeer was het vanzelfsprekend dat zij daarvoor beloond zouden worden, en wel ten tijde van het schaapscheren wanneer er feest gevierd zou worden. Maar Nabal wilde daar niets van weten en zond de afgezanten van David met vernederende opmerkingen terug. Het zou leiden tot een handgemeen, ware het niet dat Abigail, de beeldschone en intelligente vrouw van Nabal, ingreep door alsnog David en de zijnen met geschenken te overladen. (1 Samuël 25:1-44)
Herodes de Grote	Hij regeerde in Israël van ca.73-4 v.Chr. en is vooral bekend door de kindermoord te Betlehem.
Malchus	Malchus was de dienaar van een hogepriester. Tijdens de gevangenneming van Jezus trok Petrus zijn zwaarden sloeg het oor van Malchus af. Maar Jezus veroordeelde die daad en genas het oor door het aan te raken. (Matthéus 26:51; Marcus 14:47; Lucas 22:50 en Johannes 18:10 bij wie Petrus en Malchus bij hun naam worden genoemd.)
Gestas	In de zogenoemde "Acta Pilati" die overigens hoogstens indirect van Pilatus afkomstig zijn, wordt gezegd dat de misdadigers Dysmas en Gestas tezamen met Jezus gekruisigd moesten worden. Dysmas toonde berouw waarop Jezus zei "Voorwaar, Ik zeg u, heden zult gij met Mij in het paradijs zijn." (Lukas 22:43). Gestas daarentegen bespote Jezus.

Herodes Agrippa	Herodes Agrippa (27-92) bracht de apostel Jacobus ter dood en nam Petrus gevangen die echter op wonderbaarlijke wijze wist te ontsnappen (Handelingen 12).
Gog en Magog	Volgens Ezechiël 38 en 39 was Gog, heerser over Magog, een antigoddelijke macht tezamen met vele bondgenoten. Zij zouden Israël belagen, maar door allerlei rampen zouden Gog en zijn medestanders tenslotte het onderspit delven. Later wordt Magog ook een persoon, zoals in de Openbaring 20:7-10 waarin Gog en Magog tezamen met de satan de oorlog uitroepen. Tenslotte echter wordt de satan in een poel van vuur en zwavel geworpen.
Nero	Nero (37-68) was Romeins keizer van 54 tot 68. Hij is niet alleen bekend geworden door zijn meedogenloze vervolgingen van de christenen sinds het jaar 64, maar ook door de niets ontziende wijze waarop hij zijn heerschappij wist te vestigen en te versterken. Nochtans bleef hem tenslotte niets anders over dan zelfmoord.
Porphyrus	De Griekse filosoof Porphyrius leefde van 232-306, maar woonde en werkte voornamelijk te Rome. Hij was niet alleen een toegewijd vegetariër maar ook een fel tegenstander van het christendom. In dat kader schreef hij de verhandeling "Tegen de christenen".
Attila	De in 453 gestorven Attila was koning der Hunnen en had de weinig vlijende bijnaam "de Gesel Gods". Zijn veroveringstochten waren berucht, zoals niet alleen naar het oostelijk deel van het Romeinse Rijk, maar ook naar het westen, tot ver over de Rijn en naar Italië. Het leverde hem weinig meer op dan jaarlijkse schattingen van het veroverde en inmiddels door hem weer verlaten land. Saillante bijzonderheid uit zijn persoonlijk leven: tijdens de huwelijksnacht stierf hij.
Mohammed	Mohammed (570-632), de stichter van de islam.
Luther	Maarten Luther (1483-1546) was één der eerste grondleggers van het protestantisme in de zestiende eeuw. Hij was derhalve een tijdgenoot van Giles van der Hecken.

Vermanende teksten in de hoekpunten aan de onderzijde

Links onder ziet men een cartouche met daarin een tekst die aan Jesaja 1:4 ontleend is. In de vertaling van de Nederlandse Bijbelstichting luidt deze:

"Wee het zondige volk, de natie, beladen met ongerechtigheid, het gebroed van boosdoeners, de verdorven kinderen. Zij hebben de Here verlaten, de Heilige Israëls versmaad, zich achterwaarts gewend."

Rechts onder staat in een cartouche een tekst die alleen in de katholieke bijbel te vinden is, namelijk bij Ecclesiasticus 41:11-12. In de vertaling van de Katholieke Bijbelstichting luidt deze:

"Een zucht is het lichaam van de mens, maar de naam van de vrome wordt niet uitgewist. Pas op voor uw naam, want die is duurzamer dan duizend grote kluizen vol goud."

Het is opmerkelijk dat dit op deze prent de enige vermanende citaten uit de bijbel zijn. Wij komen daar nog op terug.

De As van het Kwaad

De prent wordt in verticale richting doorsneden door, hoe zou men het beter kunnen zeggen, de As van het Kwaad. Van boven naar beneden zien wij immers Lucifer, Levathian en Beëlzebub. Ze bevinden zich onder een regen van vuur en zwavel en zijn omringd door allerlei moordenaars en andere onverlaten die in de loop der geschiedenis stuk voor stuk voor een antichrist in aanmerking kwamen. Binnen

dat decor zijn wij, zoals wij al eerder schreven, in de eindtijd aangekomen, de tweeënveertig maanden waarin het boze regeert maar uiteindelijk door de komst van Jezus Christus verslagen zal worden en dit maal voorgoed. Maar gedurende die maanden is het alsof er een antiwereld bestaat waarin het slechte de norm is, reden waarom de antichrist Beëlzebub lustig beiert op de klokken van de zeven hoofdzonden. Want voor hem zijn het deugden geworden. En de hem omringende onverlaten werden zijn gerespecteerde medestanders.

Maar is er dan geen enkel signaal dat wij in een verkeerde wereld zijn beland. Op de prent nauwelijks. Slechts in de hoekpunten aan de onderzijde vindt men vermanende opmerkingen waarin het kortstondig gewin in een slechte wereld wordt afgezet tegen het eeuwige van de goede wereld. "Wee het zondig volk" zo heet het daar ondermeer. Maar ook dat de naam van de vrome nimmer zal worden uitgewist en daarom méér waard is "dan duizend grote kluizen vol goud". Godsdienst herleid tot een economisch principe! Maar dat is van alle eeuwen.

Literatuur

- *Bijbel*. Vertaling in opdracht van het Nederlandsch Bijbelgenootschap (Leeuwarden, 1951).
- *Bijbel*. Willibrordvertaling (Boxtel, 1978).
- *Catholic Encyclopedia* (Internet-editie).
- Evans, M.W., *The Labyrinths of Giles van der Hecken*. In: J.B. Trapp (ed.), *Manuscripts in the*

- fifty years after the invention of printing* (London, 1983), blz.34-41 en platen 11-16.
- Herwaarden, Jan van, *Omgaan met Erasmus* (Rotterdam, 2005).
 - Rooijackers, Gerard; Lène Driessen-Coenders & Margreet Geerds (ed.), *Duivelsbeelden. Een cultuurhistorische speurtocht door de Lage Landen* (Baarn, 1994).
 - Russell, Jeffrey Burton, *Satan. The early Christian Tradition* (Ithaca & London, 1981).
 - Russell, Jeffrey Burton, *Lucifer. The devil in the middle ages* (Ithaca & London, 1984).
 - Smeyers, M., *Vlaamse miniaturen van de 8ste tot het midden van de 16de eeuw. De middeleeuwse wereld op perkament* (Leuven, 1998), blz.492-493.
 - Timmers, J.J.M., *Christelijke symboliek en iconografie* (2de druk, Bussum, 1974).
 - Turner, Alice K., *De geschiedenis van de hel* (vertaald uit het Engels, Baarn, 1994).